

ZEMŘEL JOHN SEARLE

Josef Moural

John Rogers Searle (1932–2025) byl velký filosof – ale o to, jak velký, je v jeho případě snad hlubší spor než v jiných případech. Málokterý filosof je považován jedněmi za přeceňovaného a druhými za nedoceňovaného v tak velké míře jako on: má dosti rozsáhlý tábor stoupenců, ba obdivovatelů, ale v akademickém mainstreamu je často považován za nehlubokého popularizátora (hovořím o filosofickém mainstreamu, takoví lingvisté si jeho teorie přisvojili a učinili z nich dosti standardní pracovní nástroj). V krátkém nekrologu nemůže být mým cílem tento spor řešit – mohu nanejvýš deklarovat, že patřím spíše ke stoupencům: jsem si vědom, že Searle sice rád říká věci, které jsou celkem jednoduché (ale obvykle také pravdivé a mnohdy objevné), že ale když se pustí do odbornější polemiky třeba s Quinem¹ nebo Kripkem,² vychází z té konfrontace dosti úspěšně.

Každopádně to byl hojně čtený autor a mimořádně vysoce ceněný učitel a přednášející (ve vysokém stáří, pravda, už o něco méně brilantní než předtím).³ Podal nepřehlédnutelné výkony – pro své stoupence vlastně dosud platná řešení – postupně ve třech oblastech: ve filosofii jazyka, jíž se přednostně věnoval zhruba v letech 1956–1975, ve filosofii mysli, k níž se obrátil v letech 1976–1993, a v jím do značné míry založené ontologii civilizace zhruba v letech 1994–2012. Filosoficky interesovaný papež Jan Pavel II., když se s blízkými rozhlížel po takové realistické, zdravému rozumu blízké a přece dostatečně pružné, výkonné, vynikající a všeobšáhle filosofii, která by mohla vystřídat tomismus jakožto jazyk, v němž by měla být pro dnešní a následující dobu filosoficky vyjadřová-

¹ J. R. Searle, *Indeterminacy, Empiricism, and the First Person*, in: *Journal of Philosophy*, 83, 1987, str. 123–147.

² J. R. Searle, *Skepticism about Rules and Intentionality*, in: *Consciousness and Language*, Cambridge 2002, str. 251–264.

³ Vzhledem k tomu, jak se vyvíjela internetová scéna, jsou dnes na webu nejsnáze k nalezení právě Searlovy přednášky z doby, kdy mu už bylo přes 75 let – i ty mnohdy stojí za poslech, ale přiměřenější představu o jeho kvalitách jako přednášejícího lze čerpat spíše ze záznamů starších.

na pravda katolické nauky, pozval koncem tisíciletí neznaboha Searla do Vatikánu – byla by to nejspíš dobrá volba a asi až časem uvidíme, zda se tato agenda po smrti Jana Pavla II. zadrhla, nebo dále běží.

*

Searle se narodil 31. července 1932 v Denveru (Colorado) otci elektroinženýrovi a matce lékařce. Dům jeho rodičů býval navštěvován přáteli a známými, kteří diskutovali o spoustě témat, ale hlavně o politice a kultuře.⁴ Začátkem čtyřicátých let se rodina stěhuje do New Yorku, kde Searle chodí do mimořádně dobré školy (Horace Mann-Lincoln, pod patronací Columbia University). Roku 1945 matka umírá a otec se s dětmi stěhuje na předměstí Milwaukee ve Wisconsinu (a podruhé se ožení). Mladý Searle je ponořen do jinošských intelektuálních zálib, především literárních a obecně kulturních, k nimž i na nové střední škole nachází pár spoluzájemců.

V sedmnácti nastupuje na University of Wisconsin a dál se zabývá studiem literatury a humanitních disciplín. V létě 1951 jedou s přítelem na léto do Evropy, na plavbu si vydělávají prací na lodi (kterou provozovala Rada pro studentské cestování), žijí chudobně v Paříži a jezdí stopem i na další místa. Tato cesta má na další Searlův život formativní vliv: rozhoduje se, že chce studovat v Evropě, a také později už jako úspěšný filosof trávívá vždy měsíc na konci jara a začátku léta v Paříži (Thomas Nagel ho nechává bydlet v bytě, který tam má). Díky Rhodesově stipendiu Searle opouští Wisconsin a roku 1952 nastupuje – znovu od prvního ročníku – ke studiu PPE (filosofie, politika, ekonomie) v Oxfordu.

Na bakalářském studiu ve Wisconsinu se Searle s nějakou filosofií setkal – byly to, jak v té době lze očekávat, převážně dějiny filosofie, a Searla to sice vcelku zajímalo, ale moc tomu nerozuměl (třeba Spinozovi). Také v Oxfordu mu ze začátku Austinovy přednášky připadají nudné a přestane na ně chodit. Ale poměrně brzo se pro filosofii nadchne, podobně jako skoro všichni nejchytřejší bakalářští studenti v Oxfordu té doby – byla to poslední strhující filosofie, kterou dosud máme, a Searlovými vrstevníky tu byli Ronald Dworkin, Charles Taylor, o trochu starší Bernard Williams a mnozí další (někteří pak filosofii opustili, přestože v ní za studií byli dost dobří, třeba Nigel Lawson, který pak ve Velké Británii pracoval jako ministr financí).

⁴ Dobrou informaci o Searlově životě a názorech během 20. století dává knižní rozhovor G. Faigenbaum, *Conversations with John Searle: An Interview*, Montevideo 2001, o němž se v následujícím rozsáhle opíráme.

Z vyučujících udělal na Searla největší dojem Peter Strawson. Měl ho jen na část jednoho trimestru⁵ (Searlovým hlavním konzultantem byl J. O. Urmson), ale přijal ho za vzor v tendenci dokončovat práci a dělat ji na nejvyšší možné úrovni. Mimo Strawsona totiž většina oxfordských donů měla tendenci nepublikovat, opřenou o tamní tradici⁶ a posílenou Austinovým příkladem. S J. L. Austinem nicméně, i když ho neobdivoval tolik jako Strawsona, se Searle také sblížil – v jeho kanceláři se ostatně seznámil se svou budoucí ženou, českou emigrantkou Dagmar Carbochovou (1930–2017), a díky Austinovu doporučení získal po skončení studia své první a poslední místo v UC Berkeley.⁷ Disertaci psal Searle u Petera Geache a v době práce na doktorátu docházel do katolického okruhu, který se scházel v domácnosti Geache a Anscombeové a do něhož patřil také mj. Michael Dummett, jenž dokončil PPE pět let před Searlem.

Už během studia publikuje Searle první důležitý článek, *Proper Names*, založený na esejí napsaném pro konzultaci u Petera Strawsona (který hned řekl, že dohlédne na to, aby se dotažená verze eseje dostala do tisku).⁸ Stejnému tématu je věnovaná i doktorská disertace – ale Searle si z Oxfordu odváží i další, větší téma, Austinovu teorii řečových aktů, o níž si myslel ještě za Austinova života, že k ní má co říci i v konfrontaci s ním, a již převzal jako hlavní dědic po Austinově nečekaně brzké smrti roku 1960. Kniha *Řečové akty* vskutku vyšla roku 1969 jako Searlova prvotina,⁹ práci na teorii řečových aktů Searle dotáhne začátkem sedmdesátých let v několika článcích a už i jen tento výkon by ze Sear-

⁵ Konvenční český výraz trimestr tu není zrovna přesný: každé ze tří vyučovacích období akademického roku trvá v Oxfordu nikoli tři měsíce, nýbrž osm týdnů.

⁶ „V Oxfordu existuje dlouhá tradice, že lidé během života moc nepublikují, ba že publikovat je něco poněkud vulgárního...“ – J. R. Searle, *J. L. Austin (1911–1960)*, in: A. P. Martinich – D. Sosa (vyd.), *A Companion to Analytic Philosophy*, Oxford 2001, str. 227.

⁷ „Austin byl nenáviděn z podobných důvodů jako Sókratés — zdálo se, že všechno ničí a nezanechává nic podstatného jako náhradu... Vše, co Austin nabízel, stejně jako Sókratés, byl nový způsob, jak dělat filosofii.“ – J. R. Searle, *J. L. Austin (1911–1960)*, tamt.

⁸ J. R. Searle, *Proper Names*, in: *Mind*, 67, 1958, str. 166–173.

⁹ J. R. Searle, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge 1969. *Speech Acts* byly podle Google Scholar ještě před několika měsíci zdaleka nejcitovanější anglojazyčnou filosofickou knihou žijícího autora, následovány Taylorovými *Sources of the Self* a další Searlovou knihou *The Construction of Social Reality* (do loňského dubna by se mezi ně vklínilo ještě Dennettovo *Consciousness Explained*).

la učinil jednoho z nejpřednějších filosofů své generace (a, jak řečeno, Searlova teorie patří k těm nemnoha výtvorům nedávných filosofů, které se staly standardním pracovním nástrojem i mimo filosofii, v tomto případě zejména v lingvistice).

V desetiletí mezi ukončením oxfordského studia a vydáním *Řečových aktů* se ale stane ještě spousta věcí. Searle nastupuje na UC Berkeley (1959), zakládá rodinu (dva synové), stává se pravidelným účastníkem televizního pořadu sanfranciské stanice KQED „World Press“, v němž od roku 1963 jednou týdně skupina hostů hodinu shrnovala a diskutovala výběr ze zahraničního tisku (pořad byl mimořádně úspěšný, postupně jej přebíralo skoro dvě stě severoamerických stanic, zanikl v první polovině sedmdesátých let a Searlovou expertní oblastí byla pochopitelně Velká Británie), absolvuje důležitou stáž na MIT u Noama Chomského (což jistě napomůže hladkému přijetí Searlovy teorie mezi jazykozpytci) a především prožívá slavné dobrodružství zvané Free Speech Movement, hnutí za svobodu slova. Berkeleyjský Free Speech Movement byl přímo či nepřímou inspirací všech studentských hnutí roku 1968 a lišil se od nich především tím, že v Berkeley vzbouřenci své požadavky prosadili, že docílili odstoupení dosavadního vedení univerzity a jeho nahrazení novým, s umírněnou větví hnutí spolupracujícím.

Free Speech Movement působil hlavně v podzimním semestru 1964/65. Reagoval na kroky vedení univerzity v předcházejících letech, omezující možnost užívat kampusu jako prostoru pro politické diskuse a manifestace. Searle byl první z vyučujících s definitivou, který se k hnutí přidal,¹⁰ a jeho řečnické i organizační dovednosti hnutí dost pomohly – po jeho vítězství se ale Searle stal předním spojencem nového vedení univerzity a pomáhal jí nastolit a prosazovat nová, liberálnější pravidla, a to i proti extremistům, jejichž cílem, jak říká, nebyla lépe fungující univerzita, nýbrž hromadění moci.¹¹ Searle se tehdy stal celo-

¹⁰ Studenti ho oslovili jednak proto, že byl tak nesmírně populární, a jednak proto, že sám měl o tři roky dříve s vedením univerzity kolizi, když se ohrozoval proti tomu, že mu byl zakázán projev na politické téma, k němuž ho pozval kolega z právnické fakulty (Searlovi tehdy šlo o odmítání pozůstatků mccarthismu ve vládní propagandě – ještě jako student ve Wisconsinu byl tajemníkem organizace Studenti proti McCarthymu).

¹¹ „Mnoha lidem připadalo, že jsem zradil revoluci. Můj názor je, že revoluce zradila mě. Měl jsem určité cíle, těch cílů jsem dosáhl a pak se zastavil. Nic jiného. Ale velká spousta lidí si myslela: ‚Ne, když jsme dosáhli těchto cílů, musíme jít dál. Hnutí musí růst. Musíme klást stále nové cíle, stále nové požadavky.‘ To podle mě ohrožovalo intelektuální strukturu univerzity. Ale byl jsem skoro jediný, kdo to tak viděl. Konzervativci mě nenáviděli, protože si mysleli, že jsem tu revoluci rozpou-

národně uznávanou autoritou na studentský radikalismus, jehož analýze je věnována druhá Searlova kniha *Válka o univerzitu*,¹² a po smrtící střelbě do studentů na Kent State University v Ohio roku 1970 byl dokonce povolán na šest týdnů do Bílého domu, aby pomáhal formulovat opatření ke zkliďnění situace.

Ale divoká šedesátá léta pominula, v první polovině sedmdesátých let měl Searle už v zásadě vyřešeny problémy z filosofie jazyka a obrací se k následujícímu velkému tématu analytické filosofie, k filosofii mysli. Dostává se k němu ovšem vlastní cestou: na jedné straně od práce na řečových aktech přirozeně přechází k tématu intencionality jakožto nositele mínění a komunikace, na druhé straně se zapojuje do původně spíše mimofilosofické práce na takzvané kognitivní vědě a umělé inteligenci. Searlova filosofie mysli je tedy, více než jeho práce v jiných oblastech, vlastně dvojrvtvá: jednak kritizuje silnou umělou inteligenci, behaviorismus a funkcionalismus, jednak buduje vlastní teorii intencionality, která je realistická a biologicky naturalistická. První z vrstev reprezentuje zejména hojně diskutovaný článek předkládající tzv. argument Čínské síně¹³ a na něj navazující polemika,¹⁴ druhou výtečná kniha *Intencionalita*.¹⁵ Searle pak uzavírá tuto fázi svého filosofického vývoje čtivou syntézou obou vrstev v knize *Znovuobjevení mysli*.¹⁶

Poslední ze Searlových velkých témat, teorie institucí čili ontologie civilizace, rovněž přirozeně navazuje na dřívější práci z filosofie jazyka a je vlastně jejím zobecněním, v němž se jazyk ukazuje být jednou – i když v něčem jedinečnou – z mnoha lidských institucí, takže mnohé z pojmů a úvah, osvědčených na problematice jazyka, mohou nyní být použity také na obecnější téma institucí a civilizace vůbec. Již Searlova

tal. Revolucionáři mě nenáviděli, protože mě pokládali za zrádce. Takže jsem měl pár přátel v novém vedení univerzity a pár dalších, ale celkem vzato jsem zůstal dost sám.“ – G. Faigenbaum, *Conversations with John Searle*, str. 58.

¹² J. R. Searle, *The Campus War: A Sympathetic Look at the Universities in Agony*, New York 1971.

¹³ J. R. Searle, *Minds, Brains, and Programs*, in: *Behavioral and Brain Sciences*, 3, 1980, str. 417–424.

¹⁴ K ní viz J. Moyal, *The Chinese Room Argument*, in: B. Smith (vyd.), *John Searle*, Cambridge 2003, str. 214–260.

¹⁵ J. R. Searle, *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*, Cambridge 1983.

¹⁶ J. R. Searle, *The Rediscovery of the Mind*, Cambridge (MA) 1992.

první kniha na toto téma, *Stavba sociální reality*,¹⁷ znamenala – přes některé dílčí nejasnosti a omyly¹⁸ – velký průlom a ve srovnání s ní je pozdější zpracování téže látky v *Produkcí sociálního světa*¹⁹ spíše jen zametením pod stůl toho, co se nepodařilo vyjasnit. Na podkladu své zdařilé teorie intencionality napsal pozdní Searle ještě další dvě velmi dobré knihy, *Racionalitu v jednání*²⁰ jako teorii jednání a *Vidět věci, jak jsou*²¹ jako teorii vnímání (do značné míry shrnující to, co Searle o vnímání už desítky let přednášel).

Posledních osm let Searlova života zastínily dvě neblahé události: nemoc a úmrtí milované manželky, jíž dedikoval většinu svých knih (2017), a nepěkný skandál s výzkumnou asistentkou zahrnující obvinění ze sexuálního obtěžování (2017), po němž byl Searle r. 2019 zbaven pozice emeritního profesora a do jisté míry ostrakizován v širším akademickém světě (rušením pozvání apod.). Jako devadesátiletý Searle utrpěl záchvat mrtvice, po kterém se již filosofii soustředěněji nevěnoval, a v domě s pečovatelskou službou na Floridě nedaleko mladšího ze synů Thomase 17. září 2025 zemřel.

*

Po změně zdejšího politického režimu Searle rád navštěvoval rodnou zem své manželky. Už první návštěva s pěti přednáškami v květnu 1991 mu přinesla značnou popularitu a zájem – střediskem, z něhož byly Searlovy skoro každoroční návštěvy organizovány, bylo zejména zpočátku Centrum pro teoretická studia UK a jeho první ředitel Ivan M. Havel (sám činný v oblasti umělé inteligence). Searle v naší zemi neúnavně přednášel až do roku covidové pohromy 2020, jako osmdesátiletý také roku 2012 přijal čestný doktorát Univerzity Jana Evangelisty Purkyně

¹⁷ J. R. Searle, *The Construction of Social Reality*, London 1995. Je to nejcitovanější anglojazyčná filosofická kniha z posledních třiceti let.

¹⁸ K nim viz J. Mural, *Searle's Theory of Institutional Facts: A Program of Critical Revision*, in: G. Grewendorf – G. Meggle (vyd.), *Speech Acts, Mind, and Social Reality: Discussions with John Searle*, Dordrecht 2002, str. 271–286, a J. Mural, *Language and Institutions in Searle's The Construction of Social Reality*, in: B. Smith – D. Mark – I. Ehrlich (vyd.), *The Mystery of Capital and the Construction of Social Reality*, Chicago 2008, str. 97–112.

¹⁹ J. R. Searle, *Making the Social World. The Structure of Human Civilization*, Oxford 2010.

²⁰ J. R. Searle, *Rationality in Action*, Cambridge (MA) 2001.

²¹ J. R. Searle, *Seeing Things as They Are. A Theory of Perception*, Oxford 2015.

v Ústí nad Labem. Filolog Marek Nekula před časem přeložil soubor jeho šesti rozhlasových přednášek pro BBC z roku 1984²² pod názvem *Mysl, mozek a věda*.²³

Searle po celý život zůstal kultivovaným znalcem krásné literatury, vyznal se také ve vinařství (působil nějaký čas ve správní radě jedné z lepších kalifornských vinic) a v orientálních kobercích a byl velmi dobrým sjezdovým lyžařem (v mládí na závodní úrovni). V teorii řečových aktů doplnil Austinovy náběhy a vyřešil jejich problémy, v teorii intencionality zavedl opačný směr vyplnění nezbytný pro výklad praktické intencionality (u Husserla a jeho následovníků nacházíme jen vyplnění řekněme poznávací, kdy se intence má řídit tematizovaným obsahem), v ontologii dosáhl největšího pokroku od časů Heideggera, když identifikoval a popsal způsob bytí institucí, jimž staří fenomenologové nerozuměli a jež přitom v našem civilizovaném světě mají převažující vliv na utváření námi obývaného prostředí. Fenomenologii okázale ignoroval, ale přitom k ní měl obsahově asi blíž než k pozdní filosofii analytické. Byl jedinečným filosofickým zjevením – necht' odpočívá v pokoji a necht' zároveň prostřednictvím svého díla dál inspiruje a učí.

²² J. R. Searle, *Minds, Brains, and Science: The 1984 Reith Lectures*, Cambridge (MA) 1984.

²³ J. R. Searle, *Mysl, mozek a věda*, přeložil M. Nekula, Praha 1994.